

УДК 338.24

Ніколаєнко Ю.В.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів і фінансово-економічної безпеки
Чернігівського національного технологічного університету*

Шишлов Т.А.

*аспірант кафедри фінансів і фінансово-економічної безпеки
Чернігівського національного технологічного університету*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

FOREIGN EXPERIENCE OF ADJUSTING OF ECONOMIC SECURITY OF NATIONAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню світового досвіду регулювання економічної безпеки національної економіки. Вивчено різноманітні підходи до визначення сутності економічної безпеки національної економіки. Здійснено порівняння основних напрямів регулювання економічної безпеки в Україні та зарубіжних країнах. За результатами проведеного дослідження можна визначити, що аналіз підходів до забезпечення економічної безпеки країнами Європейського Союзу говорить про те, що цей рівень безпеки досить високий та залежить від різноманітних факторів. Доведено необхідність використання зарубіжного досвіду для регулювання економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, національна економіка, принципи забезпечення економічної безпеки, загрози економічній безпеці, стратегія національної безпеки.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию мирового опыта регулирования экономической безопасности национальной экономики. Изучены разнообразные подходы к определению сущности экономической безопасности национальной экономики. Осуществлено сравнение основных направлений регулирования экономической безопасности в Украине и зарубежных странах. По результатам проведенного исследования можно определить, что анализ подходов к обеспечению экономической безопасности странами Европейского Союза говорит о том, что этот уровень безопасности достаточно высок и зависит от разнообразных факторов. Доказана необходимость использования зарубежного опыта для регулирования экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, национальная экономика, принципы обеспечения экономической безопасности, угрозы экономической безопасности, стратегия национальной безопасности.

ANNOTATION

The article is devoted to research of world experience of adjusting of economic security of national economy. The various going is studied near determination of essence of economic security of national economy. Comparison of basic directions of adjusting of economic security is carried out in Ukraine and foreign countries. On results undertaken a study it is possible to define that the analysis of going near providing of economic security the countries of European Union talks that this strength security is high enough and depends on various factors. The necessity of the use of foreign experience is well-proven for adjusting of economic security of Ukraine.

Keywords: economic security, national economy, principles of providing of economic security, threats to economic security, strategy of national safety.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації у більшості країн із високим рівнем розвитку національної економіки сформувалися

надійні системи забезпечення економічної безпеки національної економіки та захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Детальний аналіз світового досвіду регулювання економічної безпеки для його подальшої адаптації до українських реалій є необхідною умовою ефективного та стабільного функціонування національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки, її структури та стратегій розвитку в Україні та країнах ЄС розглядалися такими вітчизняними та закордонними науковцями, як: Г. Пастернак-Таранушенко, І. Бінько, В.Шлемко, С. Пирожков, Я. Жаліло, Х. Маховські, В. Мунтян, В. Геєць, М. Кизим, А. Прилепський, В. Колупаєв та ін.

Мета статті полягає в аналізі зарубіжного досвіду регулювання економічної безпеки національної економіки для його подальшої адаптації та впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі існує різноманітна кількість підходів до визначення поняття «економічна безпека», його взаємозв'язку та взаємообумовленості з поняттям «національна безпека». Деякі науковці розглядають економічну безпеку як основу національної, а інші представляють економічну безпеку основною складовою частиною системи національної безпеки країни.

В українській науковій літературі поняття «економічна безпека» вперше було вжито в 1994 р. Г. Пастернаком-Таранушенком. На його думку, економічна безпека – складова частина національної безпеки, наймолодша з наук про безпеку держави, яка зародилася на підґрунті необхідності забезпечення державності за рахунок використання відповідних заходів та засобів, що покликані надати стабільність стану держави попри економічний тиск, який здійснюється ззовні або зсередини [1, с. 23].

В Європейському Союзі термін «економічна безпека» ставиться до позиції об'єднання у світовій економічній системі. ЄС диктує важливість європейської інтеграції для досягнення

високого рівня конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Кінцева мета ЄС – забезпечення економічної безпеки та формування повністю інтегрованої Європи з однаковим рівнем життя в усіх країнах-учасницях [2, с. 2].

У Німеччині окремого закону, присвяченого концепції економічної безпеки, не існує. Державна філософія економічної безпеки на практиці реалізується переважно через закони, що регламентують найбільш важливі сфери ринкової діяльності та наділяють державу істотними контрольними функціями. Так, основні інтереси держави у сфері національної безпеки, у тому числі й її економічного складника, представлені у формі офіційної директиви міністерства оборони Німеччини [3].

У Німеччині економічна безпека базується на економічному та соціальному прогресі, захисті від економічного шантажу, забезпеченні свободи торгівлі та доступу до сировинних ресурсів та ринків у рамках справедливої світової економічної системи. Основними методами забезпечення стабільного та безпечного розвитку економіки в зовнішньоекономічному плані є дії державних органів та суб'єктів господарювання щодо вдосконалення ринків збуту та орієнтація на експортну економіку.

Під економічною безпекою в Німеччині розуміється попередження та запобігання економічним загрозам шляхом подання нових схем, адаптації норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці між державним і приватним сектором економіки та між державами-імпортерами.

Економічна безпека в широкому сенсі забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання.

У Німеччині процес розробки й прийняття економічних рішень використовуються критерії, які пов'язані зі зниженням уразливості господарської системи і збереженням економічного фундаменту самостійної зовнішньої політики. До таких критеріїв належать: усунення серйозних диспропорцій на рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки; зведення до мінімуму ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [4, с. 67].

У Франції основним державним документом, в якому зачіпаються окремі положення забезпечення економічної безпеки, є Закон «Про національну безпеку» від 1964 р. Поняття національної економічної безпеки розглядається цим законом як створення сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов для підвищення та розвитку національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни.

Аналіз досвіду щодо забезпечення економічної безпеки таких країн Західної Європи, як Нідерланди, Бельгія, Данія, Люксембург, Швейцарія, показує, що їх основною стратегічною метою для захисту національних економіч-

них інтересів є забезпечення стійкого економічного зросту і модернізації економіки залежно від умов конкурентної боротьби на світовому ринку [2, с. 24].

Беручи до уваги національні визначення поняття «економічна безпека» та визначення у правових системах вищезгаданих країн, можна зробити висновок, що економічна безпека держави – це основна складова частина національної безпеки, яка сприяє захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки, основним критерієм якої є здатність економіки країни стримувати внутрішні та зовнішні загрози.

Привертає увагу досвід формування економічної безпеки Сполучених Штатів Америки. Національні інтереси США визначено Стратегією національної безпеки, яка класифікована за рівнем важливості для країни на три категорії:

- життєво важливі інтереси; важливі інтереси та гуманітарні й інші інтереси. Економічні інтереси містяться у складі першої категорії важливості національних інтересів США, забезпечення яких є безумовним пріоритетом політики національної безпеки Сполучених Штатів Америки, для захисту яких американський уряд повинен робити все можливе, навіть за рахунок одностороннього використання сили. До них належать економічний добробут суспільства і захист життєво важливих державних інфраструктур, зокрема енергетики, фінансів, державних комунікацій.

Основні напрями державної політики національної безпеки США зумовлені Стратегією національної безпеки за трьома основними напрямками: формування безпечного міжнародного оточення Америки, забезпечення адекватного реагування на загрози і кризи, належна підготовленість американського суспільства до непередбачуваних тенденцій і явищ у майбутньому. Практично кожний напрям передбачає заходи розв'язання проблем економічної безпеки.

До національних особливостей Японії, що визначають формування її поглядів на проведення політики національної економічної безпеки, належать передусім гомогенність і закритість японського суспільства.

В еволюції концепцій національної безпеки Японії спостерігаються дві основні тенденції: «повзуча» глобалізація ролі Японії у світі та поступова автономізація її у рамках союзу із США. При цьому що більше Японія бачить себе глобальною державою, то менше консервативних і реалістичних аспектів залишається в її доктрині національних інтересів.

У Румунії Стратегія національної безпеки була затверджена в 1999 р. на засіданні Верховної ради державної безпеки. Цей найважливіший для країни документ спрямований на забезпечення демократії і стабільності у розвитку держави, інтеграційних процесів.

Основними напрямками забезпечення економічної безпеки є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення

структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики з європейським законодавством, вимогами та директивами Європейського Союзу.

У Чеській Республіці головним офіційно визнаним концептуальним документом із державної політики національної безпеки є Стратегія безпеки Чеської Республіки, яка визначає національні інтереси, загрози і небезпеки національній безпеці та формулює довготривалі наміри держави і заходи уряду щодо забезпечення умов мирного розвитку та економічного розквіту в країні. Стратегія безпеки виділяє шість основних сфер національної безпеки: цивільна, громадська, політико-військова, економічна, екологічна, а також сфера криміналітету та організованої злочинності.

Напрямами економічної політики національної безпеки є:

- забезпечення економічного зростання, розвиток економіки та міжнародного співробітництва; підтримка внутрішньої та зовнішньої стабільності; зниження інфляційного тиску; підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі; ефективне ринкове регулювання в економічній та фінансовій сферах; боротьба зі злочинністю.

Урядом Республіки Польща у червні 2000 р. було прийнято концептуальний документ із національної безпеки «Стратегія безпеки Республіки Польща» [5]. Стратегічною метою державної політики національної безпеки у Польщі, відповідно до Стратегії безпеки, визначено гарантування незалежності і суверенітету, територіальну цілісність держави; створення умов розвитку; збереження щодо національних надбань і розвиток національної гідності поляків. До визначальних загроз економічній безпеці Республіки Польща документом належать загрози економічна нестабільність у держав-сусідів та негативний вплив на польську економіку, значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, недиверсифікованість цих джерел; неконтрольовані міграційні процеси, які здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям держави [6, с. 57].

Офіційно визнані політичні погляди щодо захисту громадян, суспільства та держави від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці у Республіці Болгарія закріплено в Концепції національної безпеки 1998 р.

Національними економічними інтересами Республіки Болгарії визнано:

- підвищення якості та рівня життя населення, ефективності соціального і медичного обслуговування в країні; забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності; досягнення фінансової стабільності, високого рівня економічного і соціального розвитку; під-

вищення ефективності внутрішньої і зовнішньоекономічної політики.

Загрозами економічній безпеці Республіки Болгарії визнано: значну економічну і соціальну диференціацію країн на континенті, що загрожує регіональній суспільно-політичній і соціально-економічній стабільності і має непередбачувані наслідки; поширення міжнародної фінансово-економічної злочинності, контрабанди товарів; застосування торгово-економічних і фінансових санкцій проти суміжних держав; суспільну нестабільність у державі, кризовий стан національної економіки; зниження життєвого рівня населення; демографічну кризу, міграційні процеси.

Політика у сфері забезпечення безпеки у Великобританії тісно пов'язана з оборонною політикою, вона базується на оцінках національних інтересів і реалізується через їх захист. Під національними інтересами у сфері економіки розуміють народногосподарські інтереси суспільства в цілому, які мають пріоритет щодо інших форм суспільних інтересів [7].

У Великобританії загрози економічній безпеці також поділяються на зовнішні та внутрішні, за ступенем важливості і вірогідності настання, що дає змогу розподіляти зусилля і попереджувати найнебезпечніші з них із точки зору національної економічної безпеки. У цій сфері уряд традиційно спирається на приватний бізнес, забезпечуючи йому максимальну підтримку, а також у країні існує розвинена система інститутів, яка забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу під час розробки та реалізації рішень, які мають відношення до забезпечення національної економічної безпеки. До неї входять такі організації, як Конфедерація британської промисловості, Рада торгівлі зі Східною Європою і низка більш спеціалізованих організацій, які представляють інтереси промисловців та підприємців.

Концепція економічної безпеки розглядається в Іспанії значною мірою в контексті економічної безпеки всього Євросоюзу. Разом із тим створена ефективна система забезпечення національних інтересів у сфері економіки. Її основу складають: гнучка законодавчо-нормативна база; чіткий розподіл компетенції міністерств, відомств і організацій у реалізації нормативних положень, які належать до економічного розвитку; наявність на кожному етапі розвитку законодавчо затвердженої програми економічних пріоритетів, яка в принципі повинна виключити можливість адресних привілеїв; наявність спеціальних державних служб контролю [4, с. 24].

У системі забезпечення економічного добробуту і стійкого розвитку країни важливе місце займає визначення пріоритетних галузей національної промисловості; регулювання процедури стимулювання інвестицій; валютний контроль; ретельно розроблене законодавство про акціонерні товариства [4, с. 27].

Політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини і країн Прибалтики базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичної, економічної та інституційної трансформації згідно з західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ці країни обрали схожу модель забезпечення економічної безпеки, яка включала: оцінку геополітичної ситуації в регіоні; визначення вектора та стратегії розвитку; побудову і реалізацію моделі поведінки, у тому числі у сфері економіки, згідно з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу; співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами; корекцію курсу економічних реформ [8, с. 20].

Порівнюючи трактування поняття «економічна безпека» в Україні та певних країнах Європейського Союзу, можна сказати, що економічна безпека загалом розглядається як складова частина національної безпеки та спрямована на усунення та попередження внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення достатнього рівня життя населення, створюючи при цьому взаємодію між органами державної влади та приватними суб'єктами господарювання.

Зарубіжний досвід розв'язання проблем економічної безпеки переконливо свідчить про необхідність удосконалення концептуального забезпечення економічної безпеки у зовнішньоекономічній сфері України, використання позитивних ознак глобалізації для цілей суспільного розвитку держави та пріоритетності забезпечення національних економічних інтересів під час формування зовнішньої та внутрішньої політики.

Беручи до уваги поняття та структуру економічної безпеки, можна говорити про стратегію розвитку та вдосконалення економічної безпеки України та порівняння цієї стратегії з критеріями розвитку країн Європейського Союзу.

Для України основні напрями розвитку національної безпеки в економічній сфері полягають у:

- забезпеченні умов для сталого економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки;
- прискоренні прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшенні інвестиційного клімату, підвищенні ефективності інвестиційних процесів, стимулюванні випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- вдосконаленні антимонопольної політики, створенні ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подоланні тінізації економіки через реформування податкової системи, оздоровленні фінансово-кредитної сфери та припиненні відпливу капіталів за кордон, зменшенні позабанківського обігу грошової маси;

- забезпеченні збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисті інтересів вкладників, фінансового ринку;

- здійсненні виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;

- забезпеченні енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, у тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;

- забезпеченні продовольчої безпеки;

- захисті внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;

- посиленні участі України в міжнародному поділі праці, розвитку експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглибленні інтеграції в європейську і світову економічні системи та активізації участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях [9].

Висновки. Аналіз підходів до забезпечення економічної безпеки країнами Європейського Союзу говорить про те, що цей рівень безпеки досить високий та залежить від різноманітних факторів. Якщо Україна прагне зберегти внутрішньодержавний ринок та незалежне економічне майбутнє під час інтеграції до ЄС, їй необхідно пройти довгий шлях щодо виходу з економічної кризи. Для цього важливо розуміти поняття сутності економічної безпеки і чіткі та злагоджені дії уповноважених державних органів та структур для наближення рівня економічної безпеки України до європейського.

Моделі економічної безпеки, які було розглянуто вище, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки та захист її від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання ресурсів та забезпечення соціально-економічних вимог населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г.А. Пастернак-Таранушенко ; за ред. проф. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
2. Осерек А. Economic Security and the European Dream / AL Осерек [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Oserekpaper.pdf>.
3. White paper on German Security policy and the future of the Bundeswehr / Офіційний сайт Федерального Міністерства оборони Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bmvg.de.
4. Прилепский А.И. Формирование механизма обеспечения экономической безопасности в народнохозяйственном комплексе :

- дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / А.І. Прилепський. – М., 1999. – 222 с.
5. Шлемко В.Т., Білько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
  6. Маграсова В.Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону / В.Г. Маграсова // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 1(9). – С. 53–61.
  7. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy / Офіційний сайт Міністерства оборони Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.official-documents.gov.uk>.
  8. Колупаев В.А. Формирование концепции национальной экономической безопасности в зарубежных странах / В.А. Колупаев // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюллетень НИЭИ Минэкономки РБ. – 2002. – № 12. – С. 2–9.
  9. Про основи національної безпеки України : Закон від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.